

Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri: Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler¹

Sezgi AKBAŞ*
Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ**

Öz: Anadolu kaplanlarından biri olan Denizli 1980'lerden itibaren küresel piyasalara eklenmiştir. Söz konusu eklenme süreci, tekstil ve mermer gibi emek yoğun sektörlerin öncülüğünde gerçekleşmiştir. Ne var ki, Denizli'nin önemli bir küresel fabrika kenti haline gelmesi, çoğunluğu iç göçle Denizli'ye gelen işgücünün dibe doğru yarışı pahasına gerçekleşmiştir. Bu çalışmada 2012'den itibaren Denizli'ye göç etmeye başlayan Suriyelilerin kentsel işgücü piyasasındaki konumları araştırılmıştır. 36 sığınmacı ve 7 yerli katılımcı ile yüzyüze derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda, Suriye'den Denizli'ye yönelen yoğun göç sonucunda, Suriyeli işgücünün ikincil işgücü piyasasının en alt düzeydeki işlerinde kendine yer bulabildiği görülmüştür. Çalışma kapsamında, katılımcıların göç, iş arama süreçleri, çalışma ve ücret gibi konulardaki deneyimleri nitel analizle çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli işgücü, Denizli işgücü piyasası, göçmen işgücü

Invisible Workers of the Global Factory City: Syrian Migrants in Denizli Labour Market

Abstract: Denizli, defined as a Anatolian tiger of regional development, has been integrated into the global market since 1980s, in the lead of labor-intensive industries such as textile and marble. However, the fact that Denizli has become a major city of global factories have arisen at the expense of the workers' race to the bottom. In this study, the situation of the Syrian immigrants in the Denizli urban labor market is investigated. The findings from the in-depth interviews with 36 immigrants show that that Syrian workers participated in dirty, difficult or demeaning jobs of the Denizli secondary labor market. In the scope of the study, participants' experiences concerning migration, job seeking processes, working

¹ Söz konusu araştırma verilerinin bir bölümü 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuştur.

* Ar. Gör. Pamukkale Üniversitesi

** Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi

conditions and wages were analyzed by using the results of qualitative analysis.

Key Words: Syrian labour, Denizli labour market, immigrant labour

Giriş

Zorunlu göç sonucu Türkiye'ye akın eden Suriyeli sığınmacılar, Türkiye işgücü piyasasının da yeni işçileri konumundadırlar. Göç, yalnızca Suriye'de ücretli işçi olanların Türkiye işgücü piyasasına girmesine neden olmamış, orada öğrenci, ev hanımı, kendi hesabına çalışan, zanaatkarlık yapan ve hatta işveren olanlar için dahi kitlesel bir mülksüzleşme ve işçileşme sürecini beraberinde getirmiştir.

Dünya piyasalarına dönük üretim yapan Denizli imalat sanayii, küresel rekabet gücünü artırabilmek üzere ihtiyaç duyduğu ucuz işgücünü uzun yıllar boyunca iç göç yoluyla sağlayabilmiştir. Her ne kadar, Denizli'de kablo, enerji ve makine gibi sektörlerde yüksek katma değerli üretim yapan büyük firmalar mevcut olsa da, kentteki egemen sanayileşme stratejisi, çok uluslu şirketler için düşük katma değerli ürünlerin ucuz işgücü ile üretimine dayanmaktadır. Böylece kurulan fason ilişki ağları ile kentin çöküntü alanlarında düşük teknoloji kullanımıyla üretim yapan çok sayıda merdiven altı atölye ve kayda değer bir ev eksenli üretim sistemi oluşmuştur. Bu durum, endüstri ilişkileri ve emek yönetimine olumsuz biçimde yansımıştır. Kent, % 5,26 sendikalaşma oranı ile Türkiye'de sonuncu sırada yer almaktadır.

2010 yılından itibaren kentte İranlı ve Afgan sığınmacıların, 2012 yılından sonraysa Suriyeli sığınmacıların artışı ile özellikle fason tekstil atölyeleri ile, çalışma koşullarının son derece ağır ve ücretlerin düşük olduğu mermer fabrikalarında yaygın biçimde uluslararası göçmenler kayıtdışı biçimde çalıştırılmaya başlanmıştır. Uluslararası göçmen istihdamı hızla inşaat ve hizmetler sektöründe de yaygınlık kazanmıştır. Çoğunluğu işgücü piyasasının en alt katmanında konumlanan göçmenler günümüzde Denizli yedek işgücü ordusunun önemli bir parçası haline gelmiştir.

Denizli'de daha önce Suriyeli sığınmacıların konumlarına ilişkin hiçbir çalışma gerçekleştirilmemiştir². Ne var ki resmi verilere göre 9353 kayıtlı Suriyeli

² Denizli'deki Suriyeli göçmen nüfusa ilişkin tek araştırma, 18 ilde gerçekleştirilen "Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri" araştırmasıdır. Ancak bu çalışma kapsamında Denizlili 11 iş insanı ile gerçekleştirilen görüşmelerin rapora yansıyan tek çıktısı, kayıtdışı Suriyeli yatırımlarına ve enformel Suriyeli emeğinin yarattığı haksız rekabete yönelik şikayettir. Denizli esnaf ve sanayicisi, geleneksel olarak rekabet içinde bulunduğu Gaziantep'in Suriyeliler sayesinde düşük maliyet imkânına kavuştuğundan ve artık Gaziantep'le rekabet edemediklerinden yakınmıştır (Erdogan ve Ünver, 2015: 78).

nüfusun³ yaşadığı kentte, fason tekstil atölyelerinde ve mevsimlik tarım işlerinde Suriyeli çocuk işçilerin çalıştığı medyada gündeme gelmiş olmakla birlikte⁴, resmi makamlarca da akademik kaynaklarca da konu gündeme alınmamıştır. Kentte yalnızca ikincil işgücü piyasasında varlık göstermeleri nedeniyle Suriyeli işçiler bir çeşit görünmezlik halesiyle sarmalanmış durumdadırlar. Diğer çok sayıda kentin aksine enformel hizmet piyasasında da görünür oldukları söylenemez. Çünkü birçoğu hizmet sektörünün garsonluk, komilik, tezgâhtarlık gibi müşterilerle ilişki halinde olan işlerinde değil, bulaşıkçılık, taşımacılık gibi arka plandaki işlerde istihdam edilmektedirler. Denizli kent merkezinde çalışan veya iş arayan Suriyelilerle kentsel işgücü piyasasına nasıl eklemlendikleri ve mevcut endüstriyel yapının bu emeği nasıl içerdiğini keşfetmeye dönük bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma ile sığınmacıların Denizli'nin işgücü piyasasındaki konumları ücretler, çalışma süreleri, çocuk işçilik ve yerli işgücü ile rekabet temaları ekseninde ortaya konmaya çalışılacaktır. Denizli'nin bir "küresel fabrika" kenti ve 1980'li yıllardan itibaren sınai üretimdeki ve ihracattaki payı ile öne çıkan "Anadolu Kaplanlarından" biri oluşu, Suriyeli işgücünün küresel ve enformel endüstriyel üretim içindeki yerini de sorgulamayı gerektirmektedir.

Birinci bölümde Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasındaki konumları, çalışma koşulları, ücret düzeyleri ve genel olarak göçün kentsel işgücü piyasasına yansımaları ilgili yazın ışığında incelenecektir. Ayrıca bu bölümde araştırmanın gerçekleştirildiği Denizli kenti, küresel piyasalarla ilişkisi bağlamında incelenecektir. İkinci bölümde ise Denizli'de Suriyeli işgücünün durumuna ve kentsel işgücü piyasasındaki konumuna ilişkin nitel araştırma sonuçları ele alınacaktır.

Suriyeli Sığınmacıların İşgücü Piyasasındaki Konumları

Göçün Kentsel İşgücü Piyasalarına Yansımaları

2017 yılı itibarıyla Türkiye'deki Suriyeli nüfusun yalnızca %7,4'ü geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır. Dolayısıyla sığınmacıların tamamına yakını hayatlarını idame ettirebilmek ve kiralarnı ödeyebilmek, Suriye'de kalan yakınlarına para gönderebilmek gibi gerekçelerle gelir elde etme ihtiyacı içindedir.

³ İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre Denizli'de geçici koruma kapsamında 9353 Suriyeli bulunmaktadır (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik) Ancak araştırmaya katılan Suriyelilerin önemli bölümü kimliklerinin aslen başka bir ile kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla gerçek nüfusun bu verinin çok üzerinde olduğu tahmin edilebilir.

⁴ İlgili haberler için bakınız: <https://www.evrensel.net/haber/294039/tasidiklari-yuk-agir-aldiklari-ucret-dusuk>; <http://www.yenicagazetesi.com.tr/denizlide-suriyeli-gerginligi-141808h.htm>;

Resmi rakamlar itibarıyla yaş dağılımına bakıldığında, Türkiye’de 15-65 yaş aralığında yaklaşık 2 milyon Suriyeli sığınmacı olduğu ifade edilmektedir. Bu kesimin tümüne yakını çalışma çağında aktif nüfus olarak kabul edilmektedir. Kaygısız (2017:4), çalışan sayısı konusunda kesin bilgi edinme olanağının bulunmadığını belirterek, yaklaşık 600.000 kişinin kayıt dışı biçimde çalıştığını ifade etmektedir. IPSOS (2017) araştırması sonuçlarına göre Türkiye’de Suriyeli sığınmacıların toplam %31’i şu an işgücü piyasasına dâhildir. Ne var ki, Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelikle yasal çalışma olanağına erişmiş olsalar da, yönetmelikteki çok sayıda kısıtlayıcı düzenleme ve işgücü piyasasının tabakalı yapısı ve ayrımcılık gibi gerekçelerle, yönetmeliğin çıktığı 2016 yılı Ocak ayından bu yana geçen sürede Suriyeli işgücünün kitlesel olarak kayıt altına alınması mümkün olmamıştır. Ayrıca 2017 yılı itibarıyla Suriyelilerin yalnızca %1,7’si çalışma iznine sahiptir (Kaygısız, 2017: 7).

Türkiye’ye yönelen kitlesel göç öncesinde de yaygın bir enformelliğin varlığı, her yaştan ve her vasıf düzeyinden sığınmacının enformel sektörün çoğunluğu vasıfsız işlerine yerleşmelerini sağlamıştır. Suriyelilerin enformel işgücü piyasasına dahil olmasını sağlayan bir enformel istihdam ofisi dahi oluşturulmuştur. Rızık Derneği adı altında faaliyet gösteren bu ofis, yaklaşık 2 yıl önce Şanlıurfa’da kurulmuştur (ILO, 2015: 17). Ardından Gaziantep ve İstanbul’da da şubeleri açılmıştır⁵ ve çok sayıda Suriyeli’nin iş sahibi olmasını sağlamıştır.

Suriye’den yönelen göçün işgücü piyasasına etkileri iller düzeyinde farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmada, Suriyeli nüfusun il nüfusuna oranı, işgücü piyasasının koşulları, endüstriyel yatırım düzeyi gibi çok sayıda etken rol oynamaktadır. Kuşkusuz, göçün İstanbul, İzmir, Bursa gibi yüksek nüfuslu ve gelişmiş bir ekonomiye sahip olan batı kentlerine yönelik ekonomik etkileriyle küçük ve az gelişmiş sınır kentlerine yönelik ekonomik etkileri karşılaştırılmaz. Ancak sınır kentleri de kendi aralarında farklı sosyo-ekonomik dinamiklere sahip oldukları için göçün işgücü piyasalarına etkileri farklı olmuştur. Gaziantep ve Kilis hariç kalmak üzere, sınır bölgelerindeki işsizlik oranları Türkiye işsizlik oranlarının üzerinde seyretmektedir. Ancak bu bölgede ekonominin geleneksel olarak tarıma dayanması, bölgenin fazla yatırım almaması ve 30 yıldan fazladır bir çatışma ikliminin bölgede egemen olması gibi gerekçelerle, işsizlik oranları göç öncesi dönemde de genel olarak yüksek seyretmiştir. Gaziantep ise bu bölgenin önemli bir sanayi kentidir ve 1990’lardan itibaren hızlı büyüyen ekonomisi nedeniyle Anadolu Kaplanı olarak adlandırılmaktadır (Lordoğlu ve Aslan, 2015:253). Bir başka Anadolu Kaplanı olan Denizli’de de sığınmacıların işgücü piyasasına girişi işsizlik oranlarını artırmamıştır. Aksine Denizli’de 2012 yılı itibarıyla işgücüne katılma oranı %54,6 işsizlik oranı %11,2 iken, 2013 yılı itibarıyla işgücüne katılma oranı %57,7

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/suriyeliler-icin-rizik-istihdam-ofisi-acildi> (S.E.T. 24.11.2017)

işsizlik oranı %6,5 olmuştur. 2016 itibariyle işsizlik oranı halen %6,5'tir⁶. Bu durum sığınmacıların kentsel işgücü piyasasına etkilerinin her bir kentin ekonomik faaliyeti, kentsel kalkınma ve küresel rekabet stratejileriyle ilişkili biçimde farklılaşabildiğini düşündürmektedir.

Nitelik gerektirmeyen işlerde istihdam edilen yerli işçiler açısından, Suriyeliler, kendilerini işgücü piyasasındaki yerlerinden edecek birer tehdit unsuru olarak görülmektedir. Ancak Suriyeliler aynı zamanda tüketicidirler ve kiracıdırlar; işyerleri açmakta ve iş yaratmaktadırlar. Türk vatandaşları da bu durumdan işveren veya tedarikçi olarak fayda sağlamaktadır (Azevedo vd., 2016: 17). Gaziantep'te, Suriye'den yönelen kitlesel göçü takip eden dönemde sınai ve ticari yatırımların arttığı, kentin gerek sığınmacı akının yarattığı ticari talepten ve ucuz işgücünden gerekse Suriyeli girişimcilerin çok sayıda yatırımından beslendiği görülmektedir. Nitekim gerçekleştirdiğimiz araştırmada Suriyeli bakkalların satışa sunduğu tüm Suriye ürünlerinin (gıda, deterjan, tütün mamulleri vd.) Suriyeli girişimcilerin Gaziantep'te kurdukları fabrikalardan getirildiği belirtilmiştir. Şanlıurfa iş dünyası da sığınmacıların yerel halkın çalışmak istemediği alanlardaki işgücü açığını kapatmaları gerekçesiyle Suriyeli göçüne olumlu yaklaşmaktadır. Ayrıca Suriyeliler açtıkları çok sayıda dükkân vasıtasıyla Şanlıurfa ekonomik yaşamına dâhil olmaktadır. Bunun yanı sıra kampların ihtiyaçları yerel firmalar üzerinden karşılanmakta ve kampta yaşayanlar kent ekonomisine katkı sağlamaktadır (ORSAM, 2015: 23).

Lordoğlu ve Aslan (2015) Suriyelilerin işgücü piyasasına üç farklı biçimde katıldığını bulgulamıştır: Birinci grup başta İstanbul, Mersin ve Gaziantep gibi illerde kendi başlarına veya Türk vatandaşlarıyla ortaklıklar kurarak ticari ve sınai işletme sahibi olanlardır. İkinci grup, kahvehaneler, berberler, lokanta ve kuyumcular gibi küçük işyerlerinin sahibi olanlardır. Üçüncü ve en kalabalık grup, Türk veya Suriyeli girişimcilerin işyerlerinde çalışan ücretli işgücüdür. Çoğunluğu ikincil işgücü piyasasında yer alan Suriyeli işçiler, inşaat, tekstil, tarım ve hizmetler gibi emek yoğun sektörlerde yoğunlaşmaktadırlar. Bu sektörler içinde vasıf düzeyi yaptıkları işe uygun sığınmacılar olduğu gibi beyin israfına uğrayan Suriyeli işçiler de bulunmaktadır (Lordoğlu ve Aslan, 2015: 253-254).

Yerli İşgücü ile Rekabet

Türkiye'de yaygın bir kayıtdışı ekonomi ve enformel istihdamın varlığı, Suriyeli göçmenlerin ikincil işgücü piyasasına entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır. Yüksek işsizlik oranları ve eksik istihdam ile kendini ortaya koyan işgücü fazlasına karşın göçmen işçilere talep mevcuttur. Bu talebin kaynağı bazı durumlarda yerli işgücü arzının görece yetersiz olduğu sektörlerde tamamlayıcı olarak göçmen işgücüne başvurma biçiminde olmaktadır. Örneğin kültürel nedenlerle yerli işgücü tarafından

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Denizli İl İstihdam Ve Mesleki Eğitim Kurulu 2012, 2013, 2016 Yılı Faaliyet Raporları

kapatılmayan ev ve bakım hizmetlerinde sürekli yatılı işgücü açığına göçmen işgücü arzı cevap vermektedir. Ne var ki çoğunlukla talebin kaynağı, küresel piyasalarla eklemlenme sürecinde rekabet gücünü artırabilmek üzere, kaçak göçmen işçilerin yedek işgücü olarak devreye sokulmasına dayanmaktadır (Toksöz vd., 2012). Suriyeli işgücüne yönelik talep daha çok ikinci gerekçeye dayanmaktadır.

Özellikle düşük vasıflı veya tarımsal işlerde Suriyeli ve yerli işgücü arasındaki rekabet artmıştır. Ekonomik fırsatlar açısından zaten dezavantajlı olan sınır bölgelerinde bu rekabetin daha da yükseldiği görülebilmektedir. Bunun sonucunda Suriyeliler yerli işgücünün yapmayı tercih etmediği ya da çok ağır, kirli veya düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalabilmektedirler (UNHCR, 2015: 78). Ancak ORSAM'ın Suriyelilerin Türkiye'ye ekonomik etkilerini inceleyen araştırma bulgularına göre sınır illerinde işini kaybedenlerin %40 ile %100'ü arasında değişen oranlardaki bölümü "Suriyeliler nedeni ile işini kaybettiğine" inanmaktadır (ORSAM, 2015: 19).

Belirli meslek alanlarında işverenlerin eşit değerde iş için Suriyeli ve yerli işgücünü farklı koşullarla ve farklı ücretlerle istihdam etmeleri de yaygındır (Akgül vd., 2015: 12). Bu durum genel ücret düzeyinde önemli bir düşüşe yol açmıştır. Vasıfsız işlerde ücretin yapılan işe göre yerli işçinin aldığından yaklaşık yüzde 50 altında olması yaygındır. Buna karşın vasıf gerektiren (örneğin taş işçiliği gibi) iş kollarında, Suriyeli işçiler yerli işçilerle aynı düzeyde ücret almaktadır. Bazı durumlarda ödeme zamanı geldiğinde hak edilen ücretin bile ödenmek istenmediği örnekler de dile getirilmiştir (Lordoğlu ve Aslan, 2015: 254). Suriyeli işçilerin çalışma koşullarına ilişkin araştırmaya katılan bir STK yetkilisinin Suriyeli sığınmacıların istihdamı konusundaki değerlendirmeleri oldukça ilginç bulgular ortaya koymaktadır:

"Gelen bazı Suriyeliler iş bulmak istediler. Özellikle hâkim, eczacı, doktor gibi meslek sahibi olanlar vardı. Evin küçükleri çırak olarak işe girmek istediler. Oto tamircisi, duvar ustası, boyacı gibi meslek sahibi olanlar vardı. Bir kısmı işe yerleşti. Bu durum ucuz işçi çalıştırma imkânını doğurdu. Araba yıkama, elektrik ve su tesisatı ve taş işleme konularında gayet iyi olanlar var. Bazı Türk işçiler bu durumdan çok rahatsız oldu. Özellikle inşaat sektörü ve tarım sektöründe bu durum çok bariz görüldü. Emek ucuzlayınca maalesef aç kalan Türkler oldu." "Yasadışı çalışan çok fazla var. Karınları doyuyorsa buna şükrediyorlar. Esnaf bunlara önceleri kucak açmışken şimdi rahatsız olanlar da var. Diğer taraftan kamplarda herşeyi devletten bekleyen bir anlayış doğdu. Dış, hastane, yemek, iş, barınma, eğitim vs." (Akgül vd., 2015:12).

Erol ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği araştırma sonuçlarına göre İstanbul'da tekstil sektörünün kayıtdışı ve enformel kısmını temsil eden örneklemin bir aylık çalışmasına karşılık gelen ücretleri ortalama 1.265 TL'dir. Elde edilen kazanç sıralamasında yerli kadın işçiler, yerli erkek işçilerden ortalama 309 TL daha az

kazançla ikinci sırada, Suriyeli erkek işçiler ise yerli erkek işçilerden ortalama 330 TL daha az kazançla üçüncü sırada yer almaktadır. Suriyeli kadın işçilerin ortalama ücreti yerli erkek işçilerin yaklaşık yarısıdır (Erol vd, 2017: 53). Ceritoğlu ve arkadaşlarının (2017: 3) yaptığı çalışma, Suriyeli sığınmacı girişlerinin yerlilerin istihdam olasılığını olumsuz yönde etkilediği, ancak ücretlerin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilenmediğini ortaya koymaktadır. İşten ayrılmak durumunda kalan Türkiyeli kadınlar, yeni iş bulmanın son derece zor olduğunu ve dolayısıyla işgücünden çekildiklerini ifade etmektedirler. Aynı çalışmada, özellikle sınır kentlerinde yaşayan Suriyeli sığınmacılara sağlık, eğitim, beslenme, güvenlik, çocuk bakımı ve diğer hizmetleri tedarik eden örgütlerin varlığının artması nedeniyle, Türkiyeli erkekler dikkate alındığında formel istihdamda küçük bir artışın olduğunu bulgulanmıştır (Ceritoğlu vd., 2017: 3). Sığınmacının yaşı arttıkça yerli işçilerle aralarındaki gelir uçurumu artmaktadır. Sığınmacıların yoğunlaştığı emek yoğun sektörlerde yerli çalışanların ücretleri düşerken; diğer sektörlerdeki çalışanların ücretleri üzerinde sığınmacıların olumlu bir etkisi olmaktadır (Erol vd, 2017:25).

Ucuz emek akınından dolayı kendilerini işsiz kalma tehdidi altında hisseden, kentlerindeki suç oranlarının, fuhuş, konut ve tüketim malı fiyatlarının artışından Suriyelileri sorumlu tutan yerli halkın bu konudaki rahatsızlığı kimi zaman protesto ve saldırılara, kimi zaman kavgalara yol açmıştır⁷. Nitekim ilgili saha araştırması sonuçları da Türk halkının, işgücü piyasasındaki rekabet sonucunda Suriyelilere yönelik olumsuz bir tutuma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yerli işçilerin, “Suriyeliler işlerimizi elimizden almaktadırlar” önermesine desteği %56,1 olarak gerçekleşmiştir. Buna katılmayanların oranı ise %30,5’dir. Bekleneceği üzere bölge illerinde bu önermeye destek verenlerin oranı %68,9 gibi çok yüksek bir oranda gerçekleşmektedir (Erdoğan, 2014: 31, Ahmadoun, 2014: 3). Bir başka çalışmada, görüşmecilerin çoğu sığınmacıların üretken olabilecekleri coğrafi bölgelerde yaşaması gerektiği görüşündedir. Bazı görüşmeciler tarım ve hayvancılık ile uğraşanların kırsal alanlarda yaşaması gerektiğini ifade etmekte; böylece becerilerini kullanabileceklerini ve bu yerlerin ekonomik olarak gelişimine katkı koyabileceklerini savunmaktadır (Siretioglu ve Cebeci, 2017: 1047). Suriyeli işgücüne ilişkin bir diğer sorun alanı çocuk işçiliğinin yaygınlığıdır. Çocuk işçilik, Türkiye’de yerli nüfus için önemli bir sorun alanı olmayı sürdürürken, Suriyeli çocuklar da yoğun biçimde işgücüne katılmıştır. Çok sayıda aile, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve yoksulluktan kurtulabilmek için 10-17 yaş arasındaki çocuklarını çalıştırmaya zorlamaktadır (Amnesty International, 2014: 26). Özellikle kamu okullarında derslerin Türkçe yürütülmesi vb. sorunlar dolayısıyla eğitim hakkında

⁷İlgili haberlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.denizliguncel.com/3-sayfa/aktepede-suriyeli-gerginligine-kan-donduran-savas-cagrisi-h2798.html>, <https://www.haberdenizli.com/asayis/denizli-de-hareketli-pazar-suriyeliler-le-tartisma-h30694.html>, <http://www.hurriyet.com.tr/iskenceyi-anlattilar-bayilana-kadar-dovduler-40577085>.

mahrum kalmaları veya aile bütçesine katkıda bulunma ihtiyacı çocukların çalışmaya yönltilmesine yol açmaktadır. Bu durum bir yoksulluk döngüsüne neden olmakta ve eğitimsiz kalan Suriyeli çocuk işçilere, mesleki eğitim ve beceriden yoksun oldukları için orta ve uzun vadede güvencesiz ve riskli işlerde çalışmaya sıkışıp kalmaktan başka bir olasılık bırakmamaktadır (Kaygısız, 2017: 12). Çalışma alanlarına bakıldığında Suriyeli çocukların, tekstil fabrikalarında, ayakkabı imalat atölyelerinde ve araba tamirhanelerinde, tarım işçiliğinde, sokaklarda kâğıt mendil, su satıcılığı gibi işlerde çalıştırıldığı gözlenmektedir (Tarlan'dan aktaran Kaygısız, 2017: 12). Gaziantep'te gerçekleştirilen bir çalışmada görüşülen Suriyeli bir avukat, erkek kardeşleri gibi fabrikalarda ve atölyelerde iş bulmaya çalışan kız çocuklarının Suriyeli aileler açısından öncesinde deneyimlemedikleri yeni bir toplumsal olgu haline geldiğini ifade etmiştir (Baban vd., 2016: 12).

Yukarıda ele alındığı gibi Suriyeli işgücünün Türkiye işgücü piyasasında karşı karşıya kaldığı vasıf israfı, düşük ücretlerle ağır, tehlikeli ve kirli işlerde istihdam edilme ve ayrımcılık, göçmen işgücünün uluslararası yazında da sıkça yer verilen dezavantajları arasında yer almaktadır. Kentsel işgücü piyasalarının kendine özgü farklılıkları, söz konusu dezavantajların bir miktar farklılaşmasına, şiddetlenmesine ya da çeşitlenmesine neden olabilmektedir. Araştırmanın gerçekleştirildiği Denizli'de, Suriyeli işgücünün sınır kentlerindeki kadar yüksek sayıda olmayışının yanı sıra, küresel piyasalarla eklenme sürecinde ucuz işgücü kullanımına dayanan endüstriyel yapı da, sığınmacıların işgücü piyasası tarafından görece kolay emilmesini sağlamıştır. Suriyeli sığınmacı nüfusun Denizli işgücü piyasasında varlık gösterme biçimleri izleyen bölümlerde iredelenecektir.

Küresel Fabrika Kenti Denizli'de Göç

1970'li yıllardan itibaren Denizli imalat sanayii, özellikle dokuma ve metal sektörleri, hızla gelişmeye başlamış; 1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye ekonomisindeki ve sanayi üretimindeki payı artmıştır. İlgili dönemin başlangıcından itibaren yürütülen ekonomik liberalleşme stratejileri ve istihdama dayalı büyüme politikası ile tekstil endüstrisindeki uluslararası yeniden düzenleme, 1990'lı yıllarda Denizli'yi bir küresel fabrika kenti haline getirmiştir. Küresel fabrika, küresel pazar için üretim yapan, çokuluslu şirketlerin küresel stratejilerini hem malların hem de hizmetlerin yenilik, dağıtım ve üretiminin kombinasyonu yoluyla entegre ettiği bir yapıdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki firmalar sıklıkla emek yoğun imalat veya hizmet tedarikçileri olarak küresel üretim zincirine dâhil edilmektedirler (Bucley, 2009: 131). Böylece Denizli ünlü küresel tekstil aktörlerinin yer aldığı küresel üretim zincirine dâhil olmuş; bu durum yerel işgücünün küresel işgücü piyasasında “dibe doğru yarışa” katılmasına yol açmıştır (Arnold, 2010: 613). Kent ekonomisinin başat sektörleri olan ihracata dayalı tekstil ve mermer sektörlerinde istihdamın karakteri güvencesizlik ve düşük ücretler ekseninde şekillenmiştir. 1990'larda Denizli sanayiinin küresel üretim ve ticaret sisteminin bir halkası haline gelmesiyle birlikte, kent Denizli kırsalından, yakın ilçelerden ve Doğu Anadolu

bölgesinden gelen göçmen işçiler için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Kentsel işgücü piyasasının tabakalı yapısı sonucu en ağır, kirli, güvencesiz işler, söz konusu göçmenlerce yerine getirilmeye başlanmıştır. Sığınmacılar için uydu kentlerden⁸ biri olan Denizli’de 2010 sonrasında İran, Afganistan, Nijerya, Bangladeş gibi ülkelerden göç eden sığınmacı nüfus görünürlük kazanmıştır. 2013’ten itibaren kent Suriye’den gelen sığınmacıların da artan oranda ikamet mekânı olmaya başlamıştır. Uluslararası göçmenlerin sayısındaki artışla birlikte, ikincil işgücü piyasasındaki “yerli” göçmenlerin yanına uluslararası göçmenler de eklenmiştir. Yerli ve uluslararası göçmenler yalnızca Denizli işgücü piyasasının güvencesiz, düşük ücretli, enformel alanlarını paylaşmakla kalmamışlar, kentsel mekanın çöküntü bölgelerini de paylaşır hale gelmişlerdir. Başka illerden göç edenlerin yoğun olarak ikamet ettiği Karşıyaka, Sevindik, Gümüşler, Muratdede, Dokuzkavaklar, Korucuk, Aktepe gibi mahalleler, artık başta Suriyeliler olmak üzere uluslararası göçmenlere de ev sahipliği yapmaktadır.

Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Sığınmacılar Araştırması

Küresel Fabrikanın Yeni İşçileri Kimler?

Araştırma Denizli kent merkezinde çalışan veya iş arayan Suriyelilerle gerçekleştirilmiştir. Bu bakımdan kırsal alan ve tarım sektörü kapsam dışında bırakılmıştır. Odaklanılan üç temel soru şu şekildedir: Sığınmacıların işgücü arz ettikleri temel sektörler, iş arama ve işe yerleşme kanalları nelerdir? Sığınmacıların Denizli’de çalışma ve yaşam koşulları nasıldır? Sığınmacıların mevcut dezavantajlarını aşmak üzere başvurdukları temel baş etme stratejileri ve dayanışma ağları bulunmakta mıdır?

Söz konusu sorulara cevap bulabilmek üzere, çalışma kapsamında toplam 36 Suriyeli sığınmacı ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Kartopu yöntemi kullanılarak muhtar ve esnaflar aracılığıyla ilk erişilen sığınmacılar üzerinden diğer sığınmacılara erişim gerçekleştirilmiştir. Suriye’den Denizli’ye göç ederek istihdama katılmış veya hâlihazırda iş arayan sığınmacılar araştırma kapsamına alınmıştır. Örnekleme erişimde Denizli’de giderek yaygınlaşan Suriye etnik ekonomisi kolaylaştırıcı olmuştur. Örneğin Suriyeli müşterilere hizmet veren Suriyeli bakkal, berber, pizzacı ve telefoncuya yapılan ziyaretlerde yalnızca kendi hesabına çalışan bu grupla değil, onların müşterileri ile de görüşme olanağı bulunmuştur. Ayrıca Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı Karşıyaka, Muratdede gibi

⁸ Türkiye iltica sistemine göre, sığınma talebinde bulunan kişiler, başvurularının ardından, sığınma prosedürü süresince ikamet edeceği bir uydu kente yönlendirilir.

mahallelere gerçekleştirilen ziyaretlerde de bizimle görüşmeyi kabul eden sığınmacılarla hane görüşmeleri gerçekleştirilmiştir⁹.

Araştırmanın bir diğer kısıtı, 7 katılımcı haricinde tüm katılımcıların erkek olmasıdır. Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda kadın sığınmacıların çok önemli bölümünün aileleriyle göç etmeleri, çok sayıda bakıma muhtaç yaşta çocuğa sahip olmaları ve Suriye’de geleneksel olarak kadın istihdamının yaygın olmaması dolayısıyla Türkiye işgücü piyasasındaki Suriyeli sığınmacıların önemli bölümünün erkek olduğu kanaatine sahip olunmuştur. Erol ve arkadaşları da (2017: 25) İstanbul tekstil sektöründe gerçekleştirdikleri araştırma kapsamında yaptıkları görüşmelerde Suriyeliler arasında işgücüne katılımı kadınların erkeklere göre daha düşük olmasında ailelerin büyüklüğü ve çocuk sayısının fazlalığı ile birlikte ev içi işin eşitsiz bölüşümünün etkili olduğu saptamasını yapmışlardır. Buna karşın hanedeki erkek işgücünün geliri, hane geçimini sağlayamadığında bakım yükümlülüğü bulunmayan kadınlar ve kız çocukları işgücüne katılabilmektedir. Mahalle ziyaretlerinde merdiven altı fason tekstil atölyelerinde Suriyeli kız çocukların çalıştırıldığı, bazı kız çocukların seks sektörüne yönlendirildiği biçiminde bilgiler alınmış; fason atölyesinde çalışan bir kız çocukla görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılanlar cinsiyet açısından bir çeşitlilik arz etmemekle birlikte, yaşları, medeni durumları ve çalıştıkları sektör birbirinden oldukça farklılaşmaktadır. Katılımcılar arasında kendi hesabına çalışanlardan işsizlere, inşaatta çalışanlardan, mermer ve tekstil imalatında çalışanlara uzanan bir çeşitlilik mevcuttur. Görüşmecilerin önemli bölümü evli olmakla birlikte, anne ve babalarıyla göç etmiş veya kendi başlarına göç edip ailelerini daha sonra getirmiş genç erkekler de mevcuttur. Ayrıca 3 katılımcı dışında hepsinin Halep’ten göç etmiş olması katılımcıların kendileri tarafından Denizli’de Haleplilerin çoğunlukta olması ile açıklanmıştır. Katılımcıların Türkiye’de geçirdikleri süre 2 yıl ile 5,5 yıl arasında değişmektedir. Katılımcı profili aşağıda yer alan tabloda görülebilir.

⁹ Görüşmeler 35 dakika ile 1 saat aralığında sürmüştür. Katılımcılarda yarattığı tedirginlik nedeniyle ses kayıt cihazı kullanılmamıştır. Tüm görüşmeler Arapça çevirmen eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların Türkçe bilmemesi veya az bilmesi nedeniyle çeviri yoluyla görüşme zorunluluğu bir yandan araştırmacılarla katılımcılar arasındaki doğrudan iletişimi kısıtlamış, öte yandan anadillerinde konuşabilme olanağı, araştırmaya katılımlarını kolaylaştırmıştır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Görüşmecilerin Profili

Görüşmeci İsim	İşgücü Piyasasına Katılım		İstihdam Durumu		İşveren/Kendi Hesabına/Ücretli		Meslek		Sektör	
	Suriye	Denizli	Suriye	Denizli	Suriye	Denizli	Suriye	Denizli	Suriye	Denizli
Mustafa	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	İşveren	Ücretli	Cami Süsleme Ustası	Duvarcı	İnşaat	İnşaat
Ahmed	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İşsiz	K. H.	-	Girişimci	-	Tekstil	-
Mestan	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	İşveren	İşveren	Tekstilci	Tekstilci	Tekstil	Tekstil
Misbah	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	Ücretli	Eczane Sahibi	Telefon Aksesuarı Satıcısı	Eczacılık	Hizmet
Muttalib	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	K. H.	Aşçı	Aşçı	Hizmet	Hizmet
Rahim	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İşsiz	İşveren	-	Mermer Oyma Ustası	Muhtelif İşler (Tornacılık, mermer işçisi vd.)	İmalat	-
Rezzak	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	K. H.	Berber	Berber	Hizmet	Hizmet
Süfyan	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	İşveren	K. H.	Mobilyacı	Bakkal	İmalat	Hizmet
Bekir	Katılmış	Katılmış	İstihdam	-	-	-	-	-	-	-
Yunus	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İşsiz	Ücretli	-	Ayakkabıcı	Ayakkabıcı	İmalat	İmalat
Muhammed	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	Ücretli	-	Demirci	-	İnşaat
Ömer	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	K. H.	Dekor Ustası	Bakkal	İnşaat	Hizmet
Zübeyir	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	Ücretli	Bilya İmalatı	Pres Operatörü	İmalat	İmalat
Talha	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İşsiz	Ücretli	-	İnşaat İşçisi	-	İnşaat	-
Enes	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	Ücretli	Ayakkabıcı	İnşaat İşçisi	İmalat	İnşaat
Abdullah	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	Ücretli	-	Makineci	-	İmalat
Lamia	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	Ücretli	-	Ayakçı	-	Tekstil

Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri

Habib	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	Ücretli	Ücretli	Tarım İşçisi	Naylon Poşet Üretimi İşçisi	Tarım	İmalat
Bilal	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	Ücretli	K.H.	Fayans Ustası	Bakkal	İnşaat	Hizmet
Remzi	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	Ücretli	PVC-Çelik Kapı İşleri	PVC Doğrama Ustası	İnşaat	İnşaat
Murad	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	Ücretli	Ücretli	Berber	Berber	Hizmet	Hizmet
Kevser	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İşsiz	K. H.	-	Kuaför	-	Hizmet	-
Beşir	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	K. H:	-	Pastaneci	-	Hizmet
Tevfik	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İşsiz	K. H.	-	Pazarıcı	-	Hizmet	-
Ayşe	Katılmamış	Katılmamış	Ev Hanımı	Ev Hanımı	-	-	-	-	-	-
Mikdat	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	K. H.	Ücretli	Mermerci	Mermer İşçisi	İmalat	İmalat
Rabia	Katılmamış	Katılmış	İşsiz	İstihdam	-	Ücretli	-	Paketleme	-	Tekstil
Firuze	Katılmamış	Katılmış	İşsiz	İstihdam	-	Ücretli	-	Paketleme	-	Tekstil
Abbas	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	Ücretli	-	Makineci	-	Tekstil
Rezzan	Katılmamış	Katılmamış	Ev Hanımı	Ev Hanımı	-	-	-	-	-	-
Nilgün	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	Ücretli	Öğretmen	Paketleme İşçisi	-	Tekstil
Nihal	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	Ücretli	Öğretmen	Paketleme İşçisi	-	Tekstil
Faysal	-	Katılmış	-	İstihdam	-	Ücretli	-	Makineci	-	Tekstil
Mücahit	Katılmamış	Katılmış	Öğrenci	İstihdam	-	Ücretli	-	Naylon Poşet Üretimi İşçisi	-	İmalat
Alaaddin	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İstihdam	İşveren	Ücretli	Tekstilci	Dokumacı	Tekstil	Tekstil
Hasan	Katılmış	Katılmış	İstihdam	İşsiz	K. H.	İşsiz	Girişimci	Muhtelif İşler (Boyacılık, şoförlük vd.)	Hizmet	İnşaat

Ulusötesi Ağlar ve Denizli'deki Suriye

Katılımcıların tamamı Suriye'de süregiden savaş koşulları nedeniyle göç ettiklerini belirtmişlerdir. Genç erkeklerden ikisi kaçmadıkları takdirde Esad'ın ordusunda savaşmak zorunda kalacaklarını, bu nedenle göç ettiklerini söylemişlerdir. Birçoğunun evleri bombalanmış, akrabaları IŞİD tarafından esir alınmış, kaybolmuş veya savaşta hayatını kaybetmiştir. Katılımcıların yarısı göç edebilmek için sınır geçişinde insan tacirlerine ya da sınırın her iki yanında görevli askerlere para vermek zorunda kaldıklarından bahsetmişlerdir. Ancak sınırdan geçiş hikâyeleri farklılaşmaktadır. Katılımcıların kendilerinden sonra gelen yakınlarından ve arkadaşlarından edindikleri bilgiler ışığında, özellikle göçün başladığı ilk iki yılın sınırdan geçişin en kolay gerçekleşebildiği dönem olduğu ifade edilebilir. Bazıları arabalarıyla veya otobüsle kolayca geçmiş; bazıları rüşvet vermedikleri takdirde hapse atılmakla veya öldürülmekle tehdit edilmişlerdir. Önemli bölümü sınırı geçtikten sonra bir taksiye binmek zorunda olduklarından ve taksi ücretinin 80 ile 250 Amerikan Doları arasında değiştiğinden söz etmişlerdir. Taksi kullanmadıkları takdirde geri döndürüleceklerine ve Suriye kolluk kuvvetlerine teslim edileceklerine dair tehditlerle yüz yüze geldiklerini belirtmişlerdir. Bazıları ise Türkiye'ye varmak için uzun süre yürümek zorunda kalmışlardır. Bir katılımcı, Suriye'deki evine düşen bombanın vücudunda bıraktığı hasarın ameliyat gerektirmesi dolayısıyla, ambulans içerisinde sınırı doğrudan geçebildiğini ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar bir süre sınır kentlerinde yaşadıkdan sonra Denizli'ye gelmişlerdir. Önceden başka kentlerde yaşayıp ardından Denizli'ye yönelenlerin en önemli gerekçesi daha iyi gelir elde edebilecekleri bir iş bulmaktır:

“Kilis'te 4 ay çalıştım, ücretim verilmedi. Başka yerde böyle olmaz belki diye Niğde'de 9 ay kalıp, inşaatlarda ve tarımda çalıştım. Yine ücretim verilmedi. Kilis'te 1500, Niğde'de 1000 TL param içeride kaldı. Sonra Denizli'ye geldim (Muhammed)”.

Ayrıca sınır illerinde sığınmacı nüfusun yoğunlaşması kiralari da gözle görülür biçimde yükseltmiştir. Denizli'den önce Gaziantep'te yaşayan bir görüşmeci (Zübeyir), bekâr olarak gittiği kentte 19 sığınmacıyla 2 odalı bir daireyi paylaştığını ve aylık kişi başı 125 TL ücret ödediklerini belirtmiştir. Bir başkası ise “*Urfa'da normal evler 800'den, harap evler 500'den başlıyordu, o yüzden bırakıp (Denizli'ye) geldim. (Ömer)*” sözleriyle bu durumu ifade etmiştir. Önemli bölümü ise akraba veya arkadaşlarının önayak olmalarıyla en baştan hedef kent olarak Denizli'yi seçmişlerdir. Bu durum Suriyelilerin çeşitli mahalle ve sokaklarda yoğunlaşmalarına yol açmıştır.

Göç çalışmaları, 1980'lere dek göçmenleri köksüzleşmiş ve anayurtlarıyla tüm bağları kopmuş kişiler olarak tasavvur etseler de 1990'lı yıllardan itibaren aralarındaki ilişki ağlarının etkinliği ve "ulusötesi" boyutu üzerinde durmaya başladılar. Böylece farklı ülkelerde yaşayan aynı kökenden kişiler arasında örülmüş

ulusötesi ağlarla, malların, sermayenin ve bilginin dünya ölçeğinde dolaştığını fark ettiler (Danış, 2011: 280). Gerçekten de bu ağlar göç sürecinin organizasyonunun yanı sıra, göçmenler için iş bulmak, barınmak, mal ve hizmete erişebilmek için olduğu kadar psikolojik destek için de önemlidir. Öte yandan bu ağlar yerel emek piyasalarını ulus ötesine bağlayan, göçmenleri belirli yerlere ve belirli mesleklere sokan örgütsel ve kişilerarası bağları da içerir (Poros, 2001). Ulusötesi ağ oluşumu, hem akrabalığa veya hemşeriliğe dayalı ilişkilerin göç kararındaki etkisine ışık tutmakta hem de aynı kökenden gelen göçmenlerin aynı mahallelerde yoğunlaşma ve işgücü piyasasında *etnik niş* oluşturma nedenlerini anlamamamızı sağlamaktadır.

Türkiye'nin sınır illeri ve metropollerindeki yoğunlukla karşılaştırıldığında Denizli'deki Suriyeli nüfus görece daha düşük olsa da, ulusötesi ağ oluşumundan kolaylıkla bahsedilebilir. Denizli çöküntü mahallelerinde nüfusun önemli bölümünü Suriyelilerin oluşturduğu sokaklar, bu sokaklarda Suriye malları satan Suriyeli bakkallar, pastaneler, berberler, bu dükkânların vitrinlerine asılan Arapça ilanlar mevcuttur. Söz konusu dükkânlar, sadece Suriye kökenli malların dolaşımı işlevini görmemekte; göçmenlere verilen sosyal yardımdan sağlık hizmeti sunan Suriyeli hekimin telefon numarasına kadar çok sayıda önemli bilginin dolaşımına da mekân olmaktadır. Tamamına yakını söz ettiğimiz mahallelerde ikamet eden katılımcılara evlerini nasıl bulduklarını sorduğumuzda, kendilerinden önce Denizli'ye gelmiş Suriyeli bir arkadaş veya akrabalarının aracılık ettiği belirtilmiştir. İki katılımcı ise daha önce Suriye'yle ticaret yaparken tanıştıkları Denizlili arkadaşlarından yardım almışlardır.

Sığınmacıların önemli bölümü ilk haftalarda akraba veya tanıdıklarının evinde kalıp ardından ev kiralamışlardır. İlk gelen Suriyeli nüfusun bu mahallelerde yoğunlaşma nedeni ise kiraların görece düşük oluşudur. Her ne kadar çöküntü mahallelerinde kira oranları merkezde yerlilerin ikamet ettiği mahallelere göre daha düşük olsa da, Suriyeli olmaları dolayısıyla görece daha yüksek ücret ödediklerini ifade etmişlerdir. Genel olarak ödedikleri kiralar 350 TL ile 500 TL aralığında değişmektedir. Hane ziyaretlerinde evlerin oldukça elverişsiz konumda olduğu, gecekonduların rutubetli bodrum katları gibi yerlerinin Suriyelilere kiralandığı görülmüştür. Suriyeli oldukları için ev bulmakta zorlandıkları katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir:

“Bir buçuk yıl önce, şimdi oturduğumuz ev kiralıktı. Tutmak istedim ama ‘Suriyeliye ev vermeyiz’ dediler. Ben de başka ev buldum. Bir türlü kiracı bulamayınca en sonunda bana verdiler”. (Mustafa)

“Ev sahibi oğlunu evlendireceği için evden çık dedi. Her gün kiralık arıyorum. ‘Alo’, ‘Suriyeli (misin)?’ ‘(Ev) yok’; ‘Alo’, ‘Suriyeli (misin)?’ ‘(Ev) yok’. Ben kafır (miyim)?” (Ahmed)

Denizli İşgücü Piyasasında Tutunma Mücadelesi

1970’li yılların ortalarından itibaren Türkiye’de işçilerin yaşam koşullarının giderek piyasaya bağımlı hale gelmesi, var olan üretim ilişkilerinin merkez dünyayı belirli açıdan andırır bir yapıya dönüşmesiyle birlikte düşünülmelidir. Bu süreç, Türkiye’yi, Ortadoğu’da mevcut toplumsal formasyonlardan radikal olarak ayıran çizgiyi belirginleştirmiştir (Yücesan-Özdemir ve Özdemir, 2008: 77). Yaklaşık 40 yıl sonra, ilgili kopuşu gerçekleştirmemiş veya Türkiye’nin küresel piyasaya bağımlılık düzeyinde olmayan Suriye’den Türkiye’ye zorunlu göç, sığınmacılara bu bağlamda zorluklar yaratmıştır. Ancak Suriyeli sığınmacıların aşına olmadıkları bir işgücü piyasasına ve toplumsal formasyona eklenmenin getirdiği zorluklara, “çalışmaya ve gelir elde etmeye mecbur olmak” gerekliliği üzerinden katlandığını ifade etmek mümkündür. Örneğin yaşlı olması sebebiyle çalışamayacağını ve iş aramadığını belirten bir baba, görüşme gerçekleştirdiğimiz iki kızının çalışması hakkında düşüncelerini Suriye ve Türkiye karşılaştırması üzerinden şu şekilde ifade etmiştir:

“Suriye’deyken kadının yeri evdir. Başka yere gitmesin, evde terzi olarak çalışırsa çalışsın. Ama burada çalışmak zorunda kaldılar çünkü para yok... Bana göre ne Türkiye’de ne Suriye’de herhangi bir nedenle olursa olsun, kadınlar için çalışmak sadece para yoksa önemli oluyor. Hatta evlenecek birini biliyorsanız, evlendirin şu kızlarımı!” (Büyüamin)

Uyum sağlama hususunda sorunlar yaşayan sığınmacılar, hane içerisinde çocuk yaşta ve/veya genç bireylerin gelir elde etmesine bağımlı hale gelirken, bir başka sığınmacı grubu ise Suriye’de gerçekleştirdikleri kendi hesabına çalışma tarzını sürdürerek, özellikle sığınmacıların ürün talebine dayanarak piyasa içerisine birer aktör olarak eklenmektedir. Katılımcıların önemli bölümü Suriye’de iken kendi hesaplarına çalışan ve görel olarak refah seviyesi yüksek kişilerdir. Birçoğu kendi PVC doğrama, çelik kapı, rulman, mobilya, tekstil, cami süsleme atölyeleri, lokantaları, eczaneleri veya kuaför dükkânları olan, yanlarında aile üyelerini veya ücretli işçiler çalıştıran hali vakti yerinde olan kimselerdir. Ancak sahip oldukları gayrimenkullerin bombardımanda zarar görmesi ve savaş nedeniyle devlet bankalarının yatırımlarına el koyması sonucunda sahip oldukları gelirin küçük bir bölümünü Türkiye’ye taşıyabilmişlerdir. Bu gelir de genellikle sınırdan geçiş ve Türkiye’ye geldikleri ilk aylardaki geçinme giderlerini ancak karşılamış ve ardından geçinmek üzere işgücü piyasasına girmek zorunda kalmışlardır. Bu durumu pek çoğu benzer sözlerle “*Biz orada patron, burada çırak*”, “*Ben orada zengin, burada fakir*” biçiminde ifade etmişlerdir.

İş Bulma Kanalları

Suriyeli işçilerin önemli bölümü arkadaşları vasıtasıyla ya da kapı kapı dolaşarak iş bulmuştur. İnşaatları, küçük işyerlerini, lokantaları ya da tekstil atölyelerini gezerek işçi arayış aramadıklarını sorarak iş bulmaktadırlar. Bazıları ise yevmiyeli işçilerin

günlük iş bulmak üzere toplandığı “amele pazarlarını” ya da kahvehaneleri öğrenerek iş bulabilmektedir. Öte yandan Suriyeli girişimciler de, açık işlere ilişkin bilginin yaygınlaştırılmasında önemli bir işlev görmektedir. Bir tekstil fabrikasının ihracat müdürü katılımcı, firmanın Suriyeli işgücüne ulaşabilmesi için Suriye kökenli işletmelere “nakışçı eleman aranıyor” ilanı dağıttıklarını söylemiştir. Bir yerli fason tekstil atölyesi sahibiyle yaptığımız görüşmede ise aracılardan güvencesiz göçmen işgücünü, işçi açığı olan fabrikalarla eşleştirmedeki önemi vurgulanmıştır:

“Önceden tekstilde çalışıp, üç beş kuruş biriktirip minibüs alan “seyyar fasonculuğa” başlıyor. Yanına birkaç tane Türk, yoğunlukla İranlı, Afgan, Suriyeli eleman toplayıp, bunları parça başı veya yevmiye hesabı çalışmaları için fabrikalara götürüyor. Buna büyük fabrikalar da dâhil... Aynı dayıbaşı sistemi gibi...”(Adil)

Vasf İsrarı

Vasıflı göçmen işsizliği veya eksik istihdamı hedef ülkelerin pek çoğunda olduğu gibi Türkiye’de de yaygındır (Batalova vd., 2016, Mattoo vd. 2008, Ünlütürk Ulutaş, 2010; Ünlütürk Ulutaş, 2013). Gerçekleştirdiğimiz araştırmada da çoğunluğu lise ve üzerinde eğitim görmüş görüşmeciler, önceki vasıfları her ne olursa olsun, kendilerine ancak Denizli işgücü piyasasının emek yoğun, düşük ücretli sektörlerinde yer bulabilmişlerdir. Aslen berber olan biri mobilyacıda vasıfsız bir iş bulabilmişken, aslen alçı ve ahşap süslemecisi olan biri inşaatlarda çalışmaktadır. Görüşmecilerimizden biri aslen Fransızca öğretmen olan eşinin ve kızkardeşinin Denizli’de iş bulamadığından yakınmıştır. Suriye’de eczacı olan bir katılımcı dahi kendisine ancak inşaat ve tekstilde vasıfsız işler bulabildiğini, bu sektörlerde yaşadığı olumsuz deneyimlerin sonucunda kendisine küçük bir telefon aksesuarları dükkânı açtığını anlatmıştır:

“Ben inşaatçı değilim, eczacıyım, ilk defa inşaatda çalıştım. O yüzden iyi yapamayabilirim. Ama Türkler biz Suriyelilerin hiçbir şey beceremediğini düşünüyor. ... Türkler bizi topluma kabul etmiyor.”(Misbah)

Katılımcılardan yalnızca bir mühendis mühendislik mesleğini sürdürebilmekteyken, Suriye’de tekstil fabrikalarına sahip olan bir katılımcı, Denizli’de bir tekstil fabrikasının ihracat müdürü olabirmiştir. Suriyeli işçiler, vasıflarıyla uyuşan işler buldukları koşullarda da hak ettikleri ücretin oldukça altında gelir elde edebildiklerinden yakınmışlardır. Gelmeden önce kendi PVC doğrama atölyesi olan Remzi, işinin ehli olduğu halde, yerli işçilere göre oldukça az ücretlendirildiğini söylemiştir:

“İlk işe başladığımda aylık 600 TL alırken, ev kirası 650 TL idi. Suriye’den getirdiğim param vardı, 2 senede bitti. Şimdiki işimde 1500 TL alıyorum. Sigorta yok. Normal günlerde sabah 8’den akşam 7’ye kadar çalışıyorum. Ama bayram önü yoğundu, gece 9, 10, 11... Bazen 2 saat uzak yerlere

gönderiliyorum, yol parası ödenmiyor. Türk vatandaşı olsam alacağım en az para 2500 TL artı sigorta... İşyerinde herkes Türk, onlar da patron da ne kadar kazandıklarını saklıyorlar. Ben yetenekliyim, normalde şimdi ben başka ustanın 2 saatte yaptığını yarım saatte yapıyorum (Ama ücretimi yükseltmiyorlar). Ben de 2 gündür ücreti yükseltsin diye naz yapıp işe gitmiyorum.”

Göçmen Girişimciliği ve Etnik Ekonomi

Denizli’de yürüttüğümüz araştırma kapsamında Suriyeli küçük girişimlerin Denizli’de bir Suriyeli etnik ekonomisi oluşturarak bir yandan ulusötesi ağ oluşumuna katkı yaptığı, öte yandan Suriyeliler arasında bir araya gelme ve dayanışma mekânları oluşturduğu gözlemlenmiştir. Örneğin sadece Suriyelilerin hizmet aldığı berber, çoğu Suriyeli işçinin tek izin günü olan Pazar günleri dolup taşmakta, tıraş olma vesilesiyle dükkâna gelen Suriyeliler birbirleriyle sohbet etme, dertleşme ya da birbirlerine iş bulma gibi olanakları da yakalamaktadırlar. Etnik ekonomi, belirli bir etnik gruba mensup serbest meslek sahibi işveren ve aynı etnik kökenden çalışanlar, ücretsiz aile işçileri ve müşterileri kapsamaktadır (Pecoud, 2010: 60). Göçmen girişimciliği, çoğunlukla göçmen toplulukları için işgücü piyasasında yeterli istihdam olanaklarının eksikliğinin bir yansımasıdır. Pek çok örnekte, etnik girişimler, etnik toplulukların, mal ve hizmet talepleri sonucunda oluşmaktadır. Bu tür taleplerin, ancak söz konusu etnik topluluğun lezzet ve tüketim kalıpları konusunda bilgiye sahip bir üyesi tarafından karşılanması beklenmektedir (Dedeoğlu, 2014: 43). Nitekim Denizli’de en yaygın Suriyeli girişimleri bakkallardır. Özellikle, çay, kahve ve ekmek gibi başlıca gıdaların Suriye’dekilerle benzer tatlarda sunulması, ayrıca diğer temel tüketim mallarının isim ve içeriklerinin Arapça yazılması söz konusu girişimlere talebi yoğunlaştırmaktadır. Örneğin Türkiye’de tüketilen somun ekmeğini yiyemediklerini belirten Suriyeliler için Suriyeli bakkallar, Denizli’de yalnızca bir ekmek fırınında üretilen pideleri tedarik edip, her sabah motorla kentin farklı bölgelerine dağıtmaktadırlar.

Denizli’de bakkal, kuaför dükkânı, pizzacı gibi girişimlerin sahibi olan Suriyelilerin hepsi Türkiye’ye gelince ücretli işlerde çalışmıştır. Ancak ya uzun çalışma saatleriyle sigortasız ve düşük ücret elde ettikleri ya da aylarca ücretlerini alamadıkları için girişimci olmuşlardır:

“İlk geldiğimde Alışveriş merkezindeki ünlü pizzacının¹⁰ mutfağında Pazar hariç her gün 10 saat çalıştım. Aldığım para 800 TL idi. Geçen şubatta buraya ortak oldum. Türk arkadaş sermaye koydu, ben emeğimi koydum.”(Muttalib)

¹⁰ Görüşmecii AVM ve pizzacının adını paylaşmış olmakla birlikte çalışmada isim kullanılmamıştır.

“Bir berberde 800 TL’ye çalışıyordum. Sigorta yok, yemek yok, 2 dolmuş, yol parası yok. Pazar hariç 13-15 saat. 5 dükkân değiştirdim... Diğer çalışanlar kötü davranıyorlardı. Müşteri geldiğinde saç sakal traşını Türkler alıp sadece sakalı bana veriyorlardı (primi daha düşük olduğu için). Arkamdan Türkçe konuşup kahkaha atıyorlardı... Ben de bir sene önce bir Türkle ortak olup burayı açtım. Sabahtan gece 12’ye kadar 7 gün çalışıyorum.”(Rezzak)

Girişimci olanların yüksek gelir elde ettiklerini söylemek mümkün değildir. Haftanın her günü gece 12’ye kadar açık tuttıkları işyerlerinde ortaklarıyla geliri bölüştükten sonra ellerine 1000-1200 TL arası tutar kalmaktadır. Bu nedenle işyerlerinin biri hariç hepsi ruhsatsız, girişimcilerin de biri hariç hepsi sigortasızdır. Ayrıca, girişim yapma konusunda başarısız olanlar da bulunmaktadır. Türk ve Suriyeli yakınlarından borç para temin ederek, Suriye’deyken yaptığı kuaförlüğü evinde sürdürmek adına saç boyaları satın alan bir kadın katılımcı, başarısız oluşunu şu şekilde ifade etmiştir:

“3000 TL borç aldım, kuaför boyaları aldım ama artık dolabın üzerinde kurudu boyalar... 2 ay evde kaldılar. Müşteri yoktu, 2 ay boyunca kira veremedim borçtan dolayı...” (Kevser)

Suriyeli ortağıyla bakkal dükkânı işleten bir katılımcı, ortağıyla bölüştüğünde eline geçen aylık net tutarı ifade ederken, dükkânın ruhsatlı ve kendisinin sigortalı olabilmesinin zor olduğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“Sigorta yok... Hiçbir şey yok, ruhsat da yok. Ruhsat için her ay 600 TL vermek lazım. E kirası 500, elektrik su 200 TL... Zaten benim aylığım 1200 TL civarı, nasıl vereyim?”(Bilal)

Yüksek İşgücü Devri

60 yaş üzerindeki bir katılımcı haricinde uzun süreli işsiz kalan olmaması ve işler arasında hızlı geçiş yapabilmekte oluşları dikkat çekici bir noktadır. Ancak bu istihdama kabul kolaylığının arkasında kuşkusuz ucuz ve kayıtdışı çalışmaya, ağır, tehlikeli ve kirli işleri yapmaya rıza gösteren bir işgücü grubu olmaları yatmaktadır. Denizli’de kalma süreleri 1 yıldan 5,5 yıla kadar değişen katılımcıların bu sürede 5 ile 21 arasında iş değiştirdikleri görülmüştür. Bunun en önemli nedeninin ise çalışma koşullarından ziyade ücret düzeyiyle ilişkili olduğu anlaşılmıştır. 18 yaşında olan bir başka katılımcı yalnızca üç buçuk yıldır bulunduğu Türkiye’de iş değiştirme serüvenini şu sözlerle anlatmıştır:

“Ben on beşe yakın iş değiştirdim... İlk geldiğimde bakkalda haftalık 20 TL’ye günde 12 saat çalıştım. Sonra günlük 35 TL’ye lokantada iş buldum, bulaşık yıkadım. Bir sene sonra lokantada mutfığa geçtim. Bahçelerde çalıştım, meyve topladım. Paramın yarısını alamadım. Sonra Denizli’ye gelip

bir brandacıda çalıştım, orada bana küfrettikleri için bıraktım... Şimdi başka brandacıda makineciyim. En uzun burada çalıştım, bir yıl iki aydır aynı yerdeyim.”(Abdullah)

Sosyal Koruma Yoksunluğu ve Düşük Ücret Düzeyi

Primleri ödeyemeyecekleri gerekçesiyle sigortasız çalışan esnaflarla, sigortalı çalıştığı takdirde sosyal yardımın kesileceği gerekçesiyle sigorta istemeyen bir ücretli çalışan dışında, tüm işçiler defalarca sigorta istediklerini ancak yapılmadığını ifade etmişlerdir. Bazı işverenler ise kendilerine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmadıkları için sigorta yapılmasının mümkün olmadığını söylemişlerdir. İnşaat işçisi katılımcılardan biri, işverenden sigortasının yapılmasını istediğinde aldığı olumsuz cevabı şu şekilde ifade etmiştir:

“Sigorta) istedim ama yapmıyorlar. Sen yabancısın, nasıl sigorta vereceğiz? Genelde Türk patronlar Türklere fazla ücret veriyor. Sigorta istediğimizde "ben mecbur değilim, istersen çık, istersen git" diyor. Türk arkadaşlar günlük 60 TL alıyor ama ben 35 TL. İş yükümüz Türklere aynı, bu nasıl oluyor?” (Enes)

Suriyelilerin işverenlerle anlaştıkları düşük ücretlerin, bir süreliğine kendilerine istihdam edilme konusunda avantaj sağladığı söylenebilir. Suriyelilerin özellikle pazar alışverişini, yol ve yemek ücretlerini karşılamak açısından ücretlerini haftalık talep ettikleri örnekler mevcuttur. Ancak bu ücret ödeme yöntemi, işverenlerin genellikle suistimaline konu olabilmektedir. Katılımcılardan zamanında overlok makinesi ustası ama halihazırda işsiz olan biri, işverenden ücretini haftalarca alamadığına ve ücret talep ettiğinde başına gelenlere ilişkin aşağıdaki olayı anlatmıştır:

“1 hafta çalışıyor, 2 hafta çalışıyor, bu adam vermiyor. 3 gün dedi vermedi, 2 hafta oldu vermedi. Elektrik parası, ben sigara içiyor, dolmuş parası... 1 ay çalıştım 200 lira verdi, niye bu? Baktım bu hırsız. Abi ver para? Yarın... Hiçbir şey yok, yemek yok ne yapacaksın? Caminin yanında dilenci o zaman? Allah razı olsun. (...) Sonraki gün gittim, bağırarak 'buradan çık!' dedi. Ne diyon len, ben şimdi paramı istiyorum dedim. Patron pompalı tüfek çıkardı. Göğsüme tuttum. Beni mi vurmak istiyorsun, o zaman vur! Ben zaten Suriye'den geldim. Neler gördüm!” (Mikdat)

Yevmiyeli çalışanlar günlük yevmiyelerinin 40 TL civarında olduğunu, aylık alanlar ise 1100- 1200 TL civarında gelire sahip olduklarını ifade etmişlerdir. En yüksek yevmiyeye sahip olanlar sıva, duvar, fayans gibi işlerde ustalaşmış olan inşaat işçileridir. Yevmiyeleri 110- 120 TL olan inşaat ustaları, ayın 10 ila 15 gününde iş bulabildikleri, kış aylarında ise neredeyse hiç iş bulamadıkları için aylık ortalama gelirleri 1200 TL'nin üzerine çıkmamaktadır. Günlük ve haftalık çalışma süreleri dikkate alındığında, yevmiyeli/ücretli çalışanlar ile kendi hesabına faaliyet

yürütenler arasında işin yoğunluğuna veya müşterilerden talebe göre katılımcıdan katılımcıya farklı süreler söz konusu olmaktadır. Katılımcıların bir kısmı pazar günü dahil tatilsiz geçirdikleri haftaların olabildiğini ve ilgili durumda ücret seviyesindeki değişimi aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Haftalığım 200 lira... Haftada 7 gün çalışıyorum ama izin alabiliyoruz. Günde sabah 8 buçuktan gece on ikiye, bire, bazen gece üçe kadar... Mesai yapıyoruz mecbur. Saat başı 3-4 lira fazla alıyorum mesai yazdıklarında.”(Abdullah)

İş bulunduğu takdirde, inşaat sektörünün özellikle iş kazalarına açık yapısı, sigortasız çalıştırılması fiilen kural haline getirilmiş Suriyeliler söz konusu olduğunda olumsuz deneyimlerin ortaya çıkmasının sebebi olabilmektedir:

“Oğlum 3. kattan düşmüş, ayağı kırıldı. Devletin hastanesine getirme şansı yok. Sigorta yok, sorular soracaklar diye özel bir hastaneye götürdü patron. Haftanın sonunda bu olay oldu. Sadece 2 gün işe gidemedi, patron bütün haftalığını kesti. 'Ücretin yok, biz seni hastaneye götürdük ya...' demiş. Doktor bu patronun akrabasıymış, tam olarak hastane değil de muayenehaneye götürmüş oğlum.”(Ayşe)

Sürekli elde edebileceği bir yardım bulamadığından yeniden evlenmekten başka çaresinin kalmadığını ifade eden kadın katılımcı, yaşadığı sağlık sorunlarına işverenin ilgisiz tavrı nedeniyle işsizliği tercih ettiğini şöyle anlatmıştır:

“Ben daha önce restoranda, mutfakta çalıştım Denizli’de. Çok kötü davrandılar, sanki her şey emrediliyordu. Hatta ben sadece bulaşık eldiveni istedim, ezama oldum. Parası her gün 40 TL idi. Kolum ağrıyordu... Eldiven bile vermediler... Senin kendi parandan alman gerekiyor dediler.”(Kevser)

Toplumsal Entegrasyon ve Dışlanma

İşçilerin önemli bölümü mahallelerindeki yerli nüfus tarafından iyi karşılandıklarını ve ev eşyalarını Türklerin desteğiyle topladıklarını, komşularından çok yardım gördüklerini belirtmişlerdir. Ne var ki, işgücü piyasasındaki rekabet aynı işyerinde çalışan Suriyeli ve Türk işçiler arasında benzeri bir dayanışmanın oluşmasına engel olmuştur. Az sayıda katılımcı işyerinde yerli işçilerin kendisine oldukça iyi davrandığından söz ederken, önemli bölümü işyerinde yerli işçilerden gördükleri aşağılayıcı ve dışlayıcı davranışlardan söz etmişlerdir. Birden fazla katılımcı tarafından işyerinde “*bizim askerler orada, sizin ne işiniz var burada*” “*niye savaşçı vatanımıza sahip çıkmıyorsunuz*” sorularıyla sıklıkla karşılaştıkları dile getirilmiştir. 18 yaşındaki inşaat işçisi Muhammed, inşaatta diğer işçiler tarafından çok fazla hakarete ve fiziksel sataşmaya maruz kaldığı için artık işe gitmekten kaçmaya başladığını ve Suriye’ye geri dönmeyi planladığını belirtmiştir.

Eşi ve oğlu mermercilik yapan bir katılımcı, ailesinin işyerinde başına gelenleri ifade ederek işgücü piyasasında tutunmanın yerli işçilerin olumsuz tavırları dolayısıyla ve ücret rekabetinin etkisiyle sağlıklı gerçekleşemediğini, etnisite temelli tabakalaşmayı vurgulayarak şu şekilde anlatmıştır:

“İki gün önce, Türk-Kürt karışık 20 kişi benim çocuğumu dövmüşler. Kocam ve kardeşim gittiği zaman onları da dövmüşler. Kocamın gözü şişti. Öldüreceklerdi... Neden bu kavga? Tek bir sebebi var, biz burada onların işlerini alıyoruz, ucuza çalışıyoruz diye böyle yapıyorlar. Belki yarın sizin durumunuz da böyle olacak, niye anlamıyorsunuz? (...) Genelde Türkler bu kadar zorlamıyor ama aslında Kürtler daha kötü davranıyor. En fazla (ücret) alanlar Türkler, sonra Kürtler, sonra biz... Neden Kürtlere bu kadar az veriliyor? Çünkü biz varız. Hem de biz en düşük ücreti alıyoruz.” (Ayşe)

Çocuk İşçilik

Atasu Topçuoğlu'nun (2015) ortaya koyduğu gibi yoksulluk, Suriyeli çocukların işgücü piyasasına girmesinin en temel sebebinin oluşturuyor. Öte yandan gerçekleştirdiğimiz görüşmeler, Suriyeli kadınların kültürel engeller ve bakım yükü nedeniyle istihdama katılmadığı ancak babanın da hayatta olmadığı veya gelirinin haneyi geçindirmeye yetmediği koşullarda çocuk emeğine başvurunun arttığını ortaya koyuyor. Çok sayıda kentte olduğu gibi, fason tekstil atölyeleri Denizli'de de göçmen çocuk emeği talebinin en yüksek olduğu iş alanları olarak karşımıza çıkıyor. Söz konusu atölyelerdeki uzun çalışma saatleri ve düşük ücretlere dayalı çalışma koşulları, Suriyeli çocuk işçiler için çok daha ağır koşullar sunuyor. 16 yaşındaki ağabeyiyle birlikte hane geçimini sağlamaya çalışan Abbas'ın 3 yıllık çalışma yaşamı sözü edilen koşulları çarpıcı biçimde ortaya koyuyor. Babasının Suriye'deki savaş sırasında hayatını kaybetmesi sonrasında annesi ve dört kardeşi ile birlikte Türkiye'ye göç eden 14 yaşındaki Abbas, göç sebebiyle yarım bırakmak zorunda kaldığı eğitimini sonlandırarak işgücü piyasasına dâhil olmuştur. Çalışma öyküsünü şu sözlerle anlatıyor:

“11 yaşında İstanbul'da tekstil fabrikasında çalışmaya başladım. 70 kişilik fabrikada 10 Suriyeliydik. Aylık 450 TL ile başladım. Denizli'ye gelince dolaşa dolaşa Sanayi'de iş bulduk. (Denizli'deki bornoz firmasına) İlk gittiğimde makinede değil, ambalajdaydım. Sonra 'ben makine biliyorum' dedim. Abimle aynı yerde çalışıyoruz; o 900 lira alıyor ben 600 lira... (...) İlk çalışmaya başlayınca büyümüş hissettim, sorumluluk yani...” (Abbas)

15 yaşında ve bir yandan da evlilik hazırlığında olan Mücahit, çocuk işçi olmanın bedelini işyerinde sıklıkla tehditler, aşağılamalar ve şiddetle karşılaşarak ödediğini ifade etmiştir. Hane geliri, annesinin tekstil işçiliğini çocuk bakımı sebebiyle bırakması sonrasında, babası, (Suriye'deki eşinden şiddet gördüğü için

boşanıp Denizli'ye göç eden ve annesinin eski işinde istihdam edilen) ablası ve Mücahit'in ücret gelirlerinden oluşmaktadır:

“Vaktinde gitmedim işe diye patron bağıyor. Bazı zamanlarda vuruyor, işe bir daha gelme diye tehdit ediyor. Patronla beraber Türk bir ustabaşı var. O da aynı şekilde davranıyor. Sıkı bir şekilde emirler veriyor.” (Mücahit)

Sonuç

Gerek akrabalarının deneyimleri, gerek de arkadaşlarının tavsiyeleri üzerine Denizli'de yaşamayı tercih eden ve göç ettiklerinde bir müddet ikamet ettikleri Türkiye'nin sınır illerini, işgücü piyasasında ve mahalle yaşamında olumsuz durumlarla karşılaşmaları dolayısıyla terk eden Suriyeliler, benzer birtakım sorunları Denizli ilinde de yaşamayı sürdürmektedirler. Kötü koşullara sahip evler için yüksek kira bedelleri ödemekte, ikincil işgücü piyasasının en kötü işlerini uzun çalışma saatlerine rağmen düşük ücretler karşılığında yapmak zorunda kalmaktadırlar. Görüşme gerçekleştirilen Suriyelilerin genellikle komşularından olmasa dahi, işyerinde ayrımcı uygulamalara işverenleri veya yerli çalışma arkadaşları yüzünden maruz kaldıkları bulgulanmıştır. Sigortasız çalışmanın tamamına yakınının ortak sorunu olması ve ücretli istihdamda yaşadıkları olumsuz olaylar ertesinde Suriyelilerin bir kısmı, bir araya gelerek dükkân işletebilmek adına girişimlerde bulunmaktadır. Ancak işletilen dükkânların kira, elektrik, su vb. maliyeti ve ağırlıklı olarak ticareti yapılan ürünlerin yalnızca Suriyelilere hitap etmesi dolayısıyla istenilen düzeyde kâr elde edilememesi, hâlihazırda elde ettikleri gelirin Türkiye'de işçilere uygulanan asgari ücretin altında ya da asgari ücret seviyesinde gerçekleşmesiyle sonuçlanmaktadır.

Görüşülen Suriyelilerin hane yapısı incelendiğinde, aylık ortalama gelirin istihdamda bulunan bir ya da iki hane bireyi üzerinden elde edildiği bulgulanmıştır. Erkek katılımcıların tamamına yakınının çalışma çağında olmasının yanında, 1 ile 6 arasında çocuk sahibi olmaları, eşlerinin işgücüne katılımının çocuk bakımı yükümlülükleri dolayısıyla neredeyse hiç gerçekleşmemesi ile sonuçlanmaktadır. Suriyeliler söz konusu olduğunda işgücü devrinin emsal Türk işçilerle karşılaştırıldığında çok daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Erkek katılımcılar, çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlara ve ayrımcı uygulamalara rağmen, gelir elde etme zorunluluğu dolayısıyla işsiz kalsalar dahi çeşitli enformel kanallarla iş aramaktan vazgeçmemektedir. Her tür kötü koşula ve düşük ücrete rağmen çalışmayı kabul etmeleri nedeniyle özellikle inşaat, mermer, tekstil ve gıda sektörü gibi emek yoğun alanlarda, Suriyeli işgücü talebi yüksektir. Çalışma hayatından temel beklentileri Türkiye'de geçirdikleri süre boyunca kendileri ve aileleri, hatta kimi örnekte Suriye'de bıraktıkları yakınlarına gönderebilmek üzere gelir elde edebilmektir.

Katılımcıların çoğunun gelecek planı geri dönüş üzerine kuruludur. Bu nedenle, önemli bölümü çalışma saatleri ve kötü işyeri koşulları gibi sorunlardan

değil, ücretlerinin hiç ödenmemesinden veya düşük ücret edinmekten yakınmışlardır. Doğrudan sözlü veya fiziksel şiddete maruz kalmadıkları takdirde iş ortamını olumlu olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Pek çoğu, işyerinde yerli işçilerle iletişim kurmaksızın çalışmakta veya yerli işçilerin düşmanca davranışlarına maruz kalmaktadır. Mahallelerini sığınmacılarla paylaşmak konusunda daha ılımlı davranan yerliler, işyerlerini paylaşma konusunda daha katıdırlar. Özellikle daha önce vasıfsız “yerli göçmenler” tarafından gerçekleştirilen eğreti işlerin, daha ucuz ve daha güvencesiz biçimde Suriyelilere açılmış olması, söz konusu düşmanlığın temel gerekçesini oluşturmaktadır. Son tahlilde, yüksek küresel rekabet içinde tutunmaya çalışan bu küresel fabrika kentinde, Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasına uyumunun gerçekleştiği söylenebilir. Ancak bu uyum, 15 yaşından küçük çocukların 12 saat tekstil atölyelerinde çalışmaları ve aylarca çalıştırılan işçilerin ücretleri ödenmeden kapıdan kovulabilmeleri pahasına gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA:

- Ahmadoun, S. (2014) Turkey's Policy toward Syrian Refugees Domestic Repercussions and the Need for International Support, **SWP Comments**, 47, 1-4.
- Akgül, A./ Kaptı, A./ Demir, O. Ö. (2015) Göç ve Kamu Politikaları: Suriye Krizi Üzerine Bir Analiz, **The GLOBAL: A Journal of Policy and Strategy**, 1 (2), 1-22.
- Amnesty International (2014) **Struggling to Survive: Refugees from Syria in Turkey**, United Kingdom: Amnesty International.
- Arnold, C.E. (2010) Where the Low Road and the High Road Meet: Flexible Employment in Global Value Chains, **Journal of Contemporary Asia**, 40 (4), 612-637.
- Atasu Topçuoğlu, R. (2015) Göç ve Sermaye İlişkisi ve Türkiyede Göçmen Çocuk Emegi, **DİSK-AR**, 4, 116-124.
- Azevedo, J. P./ Yang, J. S./ Inan, O. K. (2016) What Are the Impacts of Syrian Refugees on Host Community Welfare in Turkey? A Subnational Poverty Analysis, **Policy Research Working Paper**, 7542, Washington D.C. : World Bank Group.
- Baban, F./ Ilcan, S./ Rygiel, K. (2017) "Syrian Refugees in Turkey: Pathways to Precarity, Differential Inclusion and Negotiated Citizenship Rights", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 43(1), 41- 57.
- Batalova, J./ Fix, M./ Bachmeier, J.(2016) **Untapped Talent: The Costs of Brain Waste among Highly Skilled Immigrants in the United States**, Washington, DC: Migration Policy Institute.
www.migrationpolicy.org/topics/brainwaste-credential-recognition. (S.E.T. 20.12.2017).
- Bucley, P. (2009) The Impact of the Global Factory on Economic Development, **Journal of World Business** 44(2): 131-143.
- Ceritoğlu, E./ Yüncüler, H. B. G./ Torun, H./ Tümen, S. (2017) The Impact of Syrian Refugees on Natives' Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence From a Quasi-Experimental Design, **IZA Journal of Labor Policy**, Discussion Paper, 9348, 6:5.
- Danış, D. (2011) "Küreselleşme Çağında Ulusötesi Göç ve Ulus Devlet", C. Yıldızcan ve Ö. Adadağ (Der.) **Küreselleşme ve Demokrasi: Küreselleşmenin Farklı Yüzleri içinde**, İstanbul: Dipnot Yayınları, 269-303.
- Dedeoğlu, S. (2014) **Migrants, Work and Social Integration, Women's Labour in Turkish Ethnic Economy**, London: Palgrave-Macmillan.
- Erdoğan, M. M. (2014) **Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum**. Ankara: HUGO.
- Erdoğan, M./ Ünver, C. (2015) **Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri**. İstanbul: TİSK Yayınları.

- Erol, E./Akyol, A. E./Salman, C./Pınar, E./Gümüşcan, İ./Mısırlı, K.Y./Kahveci, M./Mutlu, P. (2017) **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'de Emek Piyasasına Dahil Olma Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği**, İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları.
- ILO (2015) Türkiye'de Suriye Akımına ILO'nun Yanıtı Projesi: Suriyelilerin İşgücü Piyasasına Etkilerine İlişkin Değerlendirmeler: Gaziantep Paydaş Toplantısı. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/genericdocument/wcms_442661.pdf. (S.E.T. 10.12.17)
- IPSOS (2017) *Syrian Refugee Livelihood Monitor*, <http://ingev.org/wp-content/uploads/2017/07/Syrian-Refugee-Livelihood-Monitor-Summary-Assessment.pdf>
- Kaygısız, İ. (2017) Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri, **Dünyadan**, Ağustos 2017, İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung Yayınları.
- Lordoğlu, K./ Aslan, M. (2015) Beş Sınır Kenti ve İşgücü Piyasalarında Değişim: 2011-2014, **Göç Dergisi**, 2(2), 249- 267.
- Mattoo, A./ Neagu, I.C./ Özden, C. (2008) Brain Waste? Educated Immigrants in the US Labor Market, **J. Dev. Econ**, 87 (2), 255–269.
- ORSAM (2015) **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkisi**. Ankara: ORSAM.
- Öner, G. (2016) Taşındıkları Yük Ağır, Aldıkları Ücret Düşük, **Evrensel Gazetesi**. <https://www.evrensel.net/haber/294039/tasidiklari-yuk-agir-aldiklari-ucret-dusuk> (S.E.T. 03.10.2017)
- Pecoud, A. (2010) What is Ethnic in an Ethnic Economy?, **International Review of Sociology**, 20(1): 59-76.
- Poros, M. (2001) The Role of Migrant Networks in Linking Local Labor Markets: The Case of Asian Indian Migration to New York and London, **Global Networks**, 1(3): 243-59.
- Siretioğlu Girgin, S.Z./ Cebeci, G. T. (2017) The Effects of an Immigration Policy on the Economic Integration of Migrants and on Natives' Attitudes: The Case of Syrian Refugees in Turkey, **International Journal of Humanities and Social Sciences**, World Academy of Science, Engineering and Technology, 11 (4), 1044-1050.
- Tarlan, K.V. (2016) Suriyeli Mülteciler: Büyüyen Sorunlar, Daralan Zaman. <http://www.birikimdergisi.com/guncelyazilar/7771/suriyeli-multeciler-buyuyen-sorunlar-daralanzaman#.V2lc9aK0eHR> (S.E.T. 20.12.2017).
- Toksöz, G./ Erdoğan, S./ ve Kaşka, S. (2012) **Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları**, Ankara: Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Türkiye İç İşleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Göç İstatistikleri ve Geçici Koruma, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (S.E.T. 19.12.2017).

- UNHCR (2015) **Regional Refugee & Resilience Plan 2015-16**,
<https://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=10349> (S.E.T.
1.12.2017).
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2010) “Evin içi İşyeri: Ev Hizmetleri, Ücretli Emek ve Göçmen Kadın Emegi” S. Dedeoğlu ve M.Y. Öztürk (der.) **Kapitalizm Ataerkillik ve Kadın Emegi** içinde, İstanbul: SAV.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2013) “Almanya’yı Temizliyorum: Göçmen Kadın ve Temizlikçi Olmak”, **Çalışma ve Toplum**, 37, 235- 258.
- Yücesan-Özdemir, G./ Özdemir, A. M. (2008) **Sermayenin Adaleti: Türkiye’de Emek ve Sosyal Politika**, Ankara: Dipnot Yayınevi.

YAYINLANMAMIŞ KAYNAKLAR

- Denizli İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu 2012 Yılı Faaliyet Raporu
Denizli İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulu 2013 Yılı Faaliyet Raporu